

kultúry“, aj vtedy budú aktívni i pasívni čitatelia. Predvída však, že zároveň s revolúciou knihy zmenia sa pomery aj v čitateľskej obci. No, táto revolúcia rozhodne vyžaduje skončovať s predsudkami, s fetišizmom a s fanatizmom knihy. Autor je optimisticky presvedčený o tom, že aj v doziernej budúcnosti vlastnou funkciou knihy zostane komunikovanie informácií medzi všetkými ľuďmi. Keby túto funkciu prestala plniť, nech by bola akokoľvek krásna svojím výzorom a šľachetná svojím obsahom, bola by čirou mŕtvou váhou papiera, pokladom bez duše.

Ako vidieť z uvedeného obsahu recenzovanej knihy, autor koncipoval svoje dielo o sociológii knihy komplexne, avšak skôr do šírky než do hĺbky pertraktovaných problémov. Hneď však mu kriticky zazlievame, že ak preštudoval toľko literatúry o knihe a vykonal zaiste mnoho sociologických výskumov o spoločenskom pôsobení knihy, nikde sa nepokúša ani o jej definíciu, ani o jej charakteristiku. No, podľa autorových aspektov, vývodov a záverov by sme mohli knihu definovať takto: Je to neperiodická publikácia, ktorej myšlienkový obsah, vyjadrený graficky, slúži ako nástroj šírenia akýchkoľvek poznatkov, výchov, ideologického a politického boja a sprostredkuje ho jej vonkajšia forma (písacia látka, forma zväzku, tabuľky, tlač, väzba, typografická úprava a pod.). A hoci autor miestami aj zabieha do histórie knihy a jej vývinu, predsa len

cieľ tejto publikácie — zdôvodniť revolučný prerod knihy — mu neumožnil bližšie a hlbšie sa zaoberať výmerom knihy. Za to dost obširne sa zaoberá najmä edičnou stránkou knihy, analyzuje jej druhy, jej funkcie, sleduje dosť detailne cirkuláciu knihy a jej cesty od spisovateľa cez medzičlánky k čitateľom. V tejto súvislosti síce pomerne obširne hovorí napr. o knihkupectvách, no veľmi skúpo o knižniciach, najmä o nových formách a metódach práce s knihou a s čitateľmi. Spomedzi funkcií knihy nespomína napr. dosť závažnú biblioterapeutickú funkciu, ktorá je už dnes dokázaná konkrétnymi výskumami v nemocniciach, liečebniach a najmä na úseku psychiatrickej liečby pacientov. Po stránke metodickej by sa dalo azda autorovi vyčítať, že sa vo svojej publikácii príliš opiera a takmer výlučne o štatistickú metódu a obchádza neprávom ostatné metódy sociologického výskumu. Zdá sa mi, že autor značne preceňuje dosah a účinky „paperbacku“ a revolúciu knihy vidí predovšetkým v lacných zošitových vreckových vydaniach. Nie sme spokojní ani s jeho vymedzením „publika“, ktoré delí na reálne, vzdelanecké a čitateľské, pričom ich kritériá sa vzájomne prekrývajú. Spomenuté kritické výhrady a výčitky však nijako neznižujú hodnotu a kvalitu tejto inak veľmi aktuálnej, pútavej a zaujímavej sociologickej publikácie, lektúru ktorej vrelo odporúčame každému, čo má hlbší záujem o sociológiu knihy a literatúry.

Ignác Gašparec

Zprávy a informace

Sociologie — věda nebo šarlatánství? (Diskuse o sociologii v Polsku)

Zamyslíme-li se nad otázkou příčin a podmínek obnovení a rozvoje československé sociologie v posledních letech, nebude nadšázkou, jestliže významné místo mezi nimi přisoudíme vedle celé řady dalších okolností rovněž vlivu polské sociologie. Už v době, kdy u nás ještě oficiálně platilo, že veškerá sociologie je buržoazní pavěda a kdy mnozí naši samozvaní teoretici ochránci čistoty marxismu, kteří dnes pro změnu zase horlivě „organizují rozvoj sociologie“, nešetřili kritickými výtkami na adresu polských sociologů, se v Polsku tvořil v historii vlastně poprvé model rozvíjení sociologické práce v socialistických podmínkách. To byl první a svým dosahem nejzávažnější přínos polských sociologů, na který jsme i u nás, bohužel až po zbytečně dlouhém zdržení, mohli navázat. Druhou, konkrétnější formou vlivu polské sociologie na sociologii naší, která se však v širší míře začala uplatňovat až v posledních několika letech, jsou přímé styky polských a československých sociologů, z nichž si naše strana vždy odnášela mnoho

poučeného pro vědeckou a pedagogickou práci. Konečně snad nejintenzivněji a v nejširším měřítku se působení polské sociologie u nás prosazuje prostřednictvím dosud vydaných překladů děl polských sociologů. Na budoucí rozvoj naší sociologie nezůstane rozhodně bez vlivu, že prakticky celá nejmladší generace československých sociologů (dnešní studenti sociologie) se seznamuje se základními sociologickými poznatky převážně z přeložených prací polských autorů a že rovněž široké vrstvy zájemců o sociologii u nás se setkávají s prvními informacemi o této vědě ve zmíněných knihách. Jakkoli dnes už českoslovenští sociologové nejsou v situaci, kdy by museli od svých polských kolegů cenné zkušenosti a poznatky pouze přijímat, jakkoli sami naši polští přátelé vyslovují o soudobé československé sociologii vysoce pozitivní soudy a nejednou zdůrazňují, že za podmínek, v nichž se dnes polská sociologie ocitá, očekávají od nás pro svou práci mnoho podnětů, přesto stále má svůj smysl a význam sledovat všechno významné, co se dnes v polské sociologii děje, čerpat a učit se z jejich zkušeností, a to jak pozitivních, tak negativních. Z tohoto

důvodu stojí nesporně za povšimnutí diskuse o současném stavu polské sociologie, která od počátku roku 1967 probíhá na stránkách několika polských kulturně politických týdeníků. Tato diskuse svědčí o tom, že před sociologií v Polsku se po jejím desetiletém úspěšném rozvoji začínají vynořovat jisté problémy, které je třeba řešit, nemá-li dojít k její stagnaci.

Nejprvým podnětem k diskusi byl snad už fingovaný rozhovor s „nejmenovaným sociologem“, nazvaný *Královna věd*, který v silvestrovském čísle známého varšavského týdeníku *Polityka* (č. 53, roč. X, 31. XII. 1966) publikoval autor, jenž píše pod pseudonymem Jan R. m. Neobyčejně vtipnou formou a s nadsázkou, která je pro silvestrovské vydání přípustná a žádoucí, si v něm dělá legraci z některých motivů, proč se lidé věnují sociologii jako svému povolání, z některých výzkumů, kterými se sociologové zabývají a pro něž vypracovávají co nejpřesnější metody zkoumání, o nichž je však předem jasné, že povedou k výsledkům zcela banálním, z tendence zakládat stále nová sociologická pracoviště a ústavy s různými úzce specializovanými odděleními, pododděleními, kabinety apod., z mánie vymýšlet pro označení prostých věcí složité a pokud možno nejméně obvyklé termíny a nakonec i z jisté nesnášenlivosti, která mezi různými sociologickými pracovišti i jednotlivými osobnostmi polské sociologie existuje. (Rozhovor, jak je snad zřejmé, postihuje nejen nedostatky sociologie, a nikoli pouze nedostatky sociologie polské; proti žádnému z uvedených neduhů nejsme pochopitelně imunní ani u nás.)

Skutečným zahájením polemiky týkající se především současného stavu polské sociologie a jejích perspektiv byla rozsáhlá stať Bogdana Molińskiego, pracovníka Lodžské university a Polské akademie věd, asistenta známého polského sociologa profesora J. Chałasińskiego, nazvaná *Exploze sociologie*, otištěná v týdeníku polských katolíků *Kierunki* (č. 3, roč. XII, 15. I. 1967). Moliński vychází z kritiky příliš optimistického hodnocení dosavadního vývoje polské sociologie, jejích výsledků i perspektiv, které se podle jeho názoru v poslední době projevuje v recenzích sociologických děl, v článcích, které referují o výsledcích výzkumů různých vědeckých pracovišť i ve výpovědích samotných sociologů. Jako příklad takového hodnocení uvádí názor presidenta Mezinárodní sociologické asociace prof. Jana Szczepańskiego, zástupce ředitele Filosofického a sociologického ústavu Polské akademie věd, vyslovený v rozhovoru otištěném ve varšavském týdeníku *Kultura* (č. 49, roč. IV, 4. XII. 1966) a názor profesorky Varšavské university Niny Assorodobrajové, vedoucí katedry dějin sociálního myšlení, z jejího projevu na III. polském sociologickém sjezdu v únoru 1965. Moliński s tímto optimistickým hodnocením nesouhlasí a tvrdí, že zejména mezi sociology nejmladší generace se stále častěji objevují pochybnosti o účelnosti omezených sociologických výzkumů, či spíše o způsobu, jakým jsou nejčastěji

prováděny, a že v širší veřejnosti se začíná projevovat krize důvěry v polskou sociologii. Údajně těžkosti, se kterými zápasí dnešní sociologie v Polsku, neplynou podle Molińskiego z toho, že by tato disciplína neměla bohatě a vynikající domácí tradice, leč z toho, že se prý na tyto tradice nedostatečně navazuje a že se na ně zapomíná. Jako nejvýznačnější reprezentanty, spjaté nerozlučně s počátky a zároveň s nejlepším obdobím ve vývoji polské sociologie, jmenuje Moliński tyto autory: L. Petrażyckiego, L. Gumpłowicze, L. Krzywického, E. Abramowského, K. Kellese-Krauze, F. Bujaka, F. Znanieckiego, J. S. Bystronę, S. Czarnowského, B. Malinowského, S. Rychlińskiego, S. Ossowského a J. Chałasińskiego. Tento vrchol rozvoje polské sociologie spadá podle Molińskiego do období mezi první a druhou světovou válkou, kdy její náplní byly „komplexní terénní výzkumy lokálních (hlavně vesnických) společenství a lidových kultur, zpracované později v řadě velkých sociologickoantropologických monografií, shromažďování biografických materiálů a memoárů, které uváděly do okruhu vědeckých zájmů problematiku základních vrstev polské společnosti — rolnictva a dělnictva, i rozsáhlé a metodologicky diferencované empirické studium problematiky mladé generace a procesů kulturních přeměn, které bylo zároveň proniknuto všestrannou a originální humanistickou reflexí“. Tento zdárný rozvoj, kdy polská sociologie patřila ke špičce sociologie světové, byl přerván II. světovou válkou. Po ní byla sice sociologická práce reaktivována (což bylo spjaté podle Molińskiego hlavně se jménem prof. Chałasińskiego a s jeho Sociologickým ústavem při Lodžské universitě), avšak po krátké době opět na sedm let — až do roku 1956 — uměle potlačena. Jakkoli od roku 1956 byla během dvou let polská sociologie na universitách a ve vědeckých ústavech znovu obnovena, její profil se změnil. Domácí sociologické tradice byly podle Molińskiego přerušeny nejen v oblasti empirických výzkumů, ale i v oblasti didaktické, a na jejich místo prý nastoupilo to, co zmíněný autor nazývá proamerickou fixací. Moliński obviňuje polské sociology, kteří si vysloužili vědecké ostruhy po roce 1957, že neuznávají vlastní domácí tradice, že však vynikají devótním vztahem k americké sociologii. To se prý projevuje dvoji formou: jedni věnují všechny svoje schopnosti krajnímu empirismu, zatímco druzí vidí svoje poslání v konstruování největší, nadčasové a mimoprostorové syntézy všeho se vším. Moliński ovšem uznává ještě existenci skupiny třetí (tam nesporně počítá i sebe). Je to skupina normálních sociologů, kteří se „častěji vracejí k domácím tradicím a s větší distancí chápou všechny krajnosti, včetně amerických.“ V této souvislosti kritizuje Moliński rovněž doc. Zygmunta Baumana, vedoucího katedry obecné sociologie na Varšavské universitě, že sice ve své starší práci *K soudobým otázkám americké sociologie* zaujímá k sociologii v USA kritické stanovisko, že však „tato kritika není prvním krokem směrem

k polským sociologickým tradicím, není začátkem návratu k širšímu zájmu o složitou a specifickou problematiku polské současnosti.“ Moliński vytýká dnešním polským sociologům, kteří studovali delší či kratší čas v USA, že se negativně liší od těch svých krajanů, kteří tak činili před II. světovou válkou. Ti prý během svého pobytu v USA prováděli konkrétní výzkumy týkající se vybraných aspektů amerického života a vraceli se do vlasti s vlastními vizemi americké skutečnosti. „Dnes polský sociolog v USA neprovádí samostatné výzkumy americké společnosti, ale především studuje americkou sociologii. Když pobývá v Americe, poznává americkou společnost, a to jaksi náhodně, prostřednictvím americké literatury. Při svém návratu do vlasti přiváží s sebou nikoli obraz americké společnosti, leč americké sociologie, a bednu literatury. Tato sociologická literatura je hlavním předmětem jeho zájmu.“ Čemu to může sloužit, to prý dokazuje delší citát z jedné stati docenta Varšavské university Alexandra Matejka, který podle Molińského vyniká nejasností a nepřesnostmi.

Závěrečná část obsáhlé Molińského stati je věnována dalším útokům na Z. Baumana a vůbec na styl, jaký převládá v pěstování sociologie na Varšavské universitě. Baumanovi se vytýká, že když se v již jmenované práci zabýval otázkou hodnotící a nehodnotící, angažované a neangažované sociologie, neopíral se ve svých závěrech o dřívější polské práce Gumpłowiczovy, Znanieckého, Czarnowského, Chałasińského a Ossowského (je příznačné, že z žijících sociologů je uváděn pouze Chałasiński), nýbrž že k tomu potřeboval nejnovější práce Myrdalovy, Lernerovy, Millsovy, Dahrendorfovy, McKinneyho a Parsonsovy. Moliński dále cituje Baumanovy názory z roku 1960, že během několika let se sociologie v Polsku dokázala stát významným činitelem společenské praxe a že seznam otázek důležitých pro socialistické budování, jimiž se sociologové zabývají, je už dnes — teprve tři roky po zahájení práce prvních sociologických kateder a ústavů v Polsku — značně obsáhlý. Z těchto myšlenek vyvozuje Moliński zcela nelogickou a pro objektivního čtenáře velmi překvapivou a nespravedlivou otázku: „Nesugeruji náhodou tyto věty, že v mínění jejich autora je zrod polské sociologie nerozlučně spjat s událostí takového významu, jakou bylo to, že se on osobně objevil na sociologické aréně jako docent této vědy?“

Výchové mladých sociologů na Varšavské universitě se vytýká, že je opět díky zejména Baumanovi amerikanizována a že místo toho, aby se sociologická pracoviště této university věnovala studiu dějin polské sociologie, monografickým pracím o současných polských vesnicích a komplexním výzkumům malého města v předvečer jeho vzestupu na úroveň velkého průmyslového centra (což se dělá na Lodžské universitě), velké kariéry zde dosáhla Festingerova teorie poznávací disonance, koncepce všezahrnujícího odcizení a teze, že pro sociologii je vhodné kyberne-

tické rozdělení skutečnosti na sféru oběhu informací a sféru oběhu energie.

Naopak, jako příklad správně pracujících institucí, které se hlásí k postulátům rozvíjení antropologických terénních monografií, uvádí Moliński Výbor a pracoviště výzkumů industrializovaných oblastí při první sekci společenských věd Polské akademie věd, sociologické oddělení Slezského ústavu, sociologické oddělení Poznaňského ústavu, jakož i katedru sociologie práce a katedru organizace průmyslu na ekonomické fakultě Lodžské university.

Výtky na adresu polské sociologie shrnuje Moliński nakonec do těchto šesti bodů: 1. Sociologie ve svých počátcích vyrůstala z reformátorských snah, měla nonkonformistický ráz. Dnes je stále více nástrojem konformismu. (Jak tento konformismus polské sociologie chápe, Moliński bohužel vůbec neuvysvětluje.) 2. Od roku 1957 došlo v Polsku k přerušení domácích sociologických tradic. 3. Prováděné sociologické výzkumy jsou náhodné a bezplánovité, a neexistuje dostatečné sepětí mezi soudobou sociální teorií a výsledky těchto výzkumů. 4. Sociologický jazyk se stále více vzdaluje skutečnosti. 5. Rychlejším tempem přibývá analýz a studií založených na jiných dílech než komplexních výzkumů konkrétních problémů sociálního života. 6. Největšími soudobými úspěchy polské sociologie jsou antropologické terénní monografie a shromažďování autobiografických a memoárových dokumentů.

Prvním ohlasem na Molińského stat byl článek Z. Baumana *Stanisław Ossowski a sarmatismus* (Kierunki č. 3, roč. XII, 29. I. 1967). Je velmi stručný a ohrazuje se pouze proti jedné věci z Molińského úvah: proti způsobu, jakým se jejich autor snaží využít myšlenek zemřelého prof. Ossowského k podpoře názorů, které jsou podle Baumana s těmito myšlenkami neslučitelné. Bauman na několika citátech z Ossowského díla dokazuje, že tento vědec nikdy nelpěl pouze na domácích tradicích, leč že právě naopak zdůrazňoval, že tyto tradice musejí být neustále spojovány se vším pozitivním a podnětným, co se ve světové vědě bez ohledu na národní a státní hranice objeví. Baumanův článek je zakončen jistě nikoli neodůvodněným varováním: „Moliński je, jak sám píše, jedním »z nejmladších«. Proto si možná nepamatuje, jaká společnost se obvykle kvapně sbíhá okolo praporu, kterým tak bezstarostně mává. Je tudíž možné v jeho případě považovat za projev mladické nevědomosti to, co u lidí, kteří jsou starší než on, by muselo být považováno za hřích pro vědce a vlastence neodpustitelný, zvaný obskurantismus.“

V tomtéž čísle jmenovaného časopisu je otištěna Molińského replika na Baumanův článek, nazvaná *Kapitán Nut a sociologie*. Kromě několika ostrých, čistě osobních útoků na Baumana tato stat nic nového nepřináší a k meritů diskuse proto nijak nepřispívá.

Dalším příspěvkem do diskuse o polské sociologii byly dva články Ryszarda Turského, pracovníka jednoho ze sociologických

kých oddělení Polské akademie věd, v časopise *Argumenty*. V prvním z nich, nazvaném *Exploze nejen sociologie* (č. 7, roč. XI, 12, II. 1967), píše, že ačkoli je B. Moliński vědeckým pracovníkem, jeho formy přístupu k protivníkům a jeho způsoby dokazování mnoha základních tvrzení v článku *Exploze sociologie* jsou v zásadním rozporu s elementárními hodnotami, které se všeobecně věd a vědcům připisují. Turski dodává, že by se ovšem čtenáři mohli oprávněně pozastavovat nad tím, proč věnuje pozornost článku, který tak negativně hodnotí. A vysvětluje: „Soudím, že obsahuje takové množství společensky negativních jevů, že nemůže být považován za bezvýznamný fakt. A kromě toho se domnívám, že ve veřejném vystoupení B. Molińského vykrystalizovaly v poměrně značně vyzrálé formě některé obecnější negativní sociální mechanismy projevující se při formování nikoli pouze soudobé polské sociologie, leč i řady jiných společenských věd a rovněž mnoha uměleckých odvětví.“ Než se však pustil do kritického rozboru samotných názorů Molińského, podává Turski stručný přehled dosavadního vývoje polské sociologie od roku 1956 a jejích nesporných úspěchů.

Ve svém druhém článku otištěném v *Argumentech* a nadepsaném *Taktika a věda* (č. 8, roč. XI, 19. II. 1967) Turski píše, že velký rozvoj polské sociologie posledních deseti let se pochopitelně neobešel ani bez jistých nedostatků a chyb. Je ovšem nepravdou tvrdit, že si to sami sociologové neuvědomují. Vědecká kritika vlastních výsledků je v sociologii rozvinuta přinejmenším právě tak, jako v ostatních vědách. „Ale vedle tohoto vědeckého, systematicky se obohacujícího hlavního směru kritické reflexe sociologů nad stavem a perspektivami jejich vědeckého odvětví je možno rovněž rozlišit jiný, popravdě řečeno vedlejší a snad dokonce periferní, avšak dosti široký směr kritického postoje vůči soudobé polské sociologii, manifestovaný některými sociology. Tento druhý směr se neprojevuje prostřednictvím vědeckých publikací (a to nikoli v důsledku nějakých „objektivních těžkostí“), je však aktivně propagován pomocí prostředků masového sdělování, hlavně pomocí některých týdeníků. Je to směr krajně kritický vůči soudobé polské sociologii a převážně nedisponující aparátém vědecké argumentace.“ Za nejlepší formu odstraňování zmíněných nedostatků pokládá však Turski nikoli tento směr, tj. „publicistickou proceduru hledání vědecké pravdy v sociologii“, která spíše napomáhá upevňování různých mýtů a stereotypů, nýbrž vlastní vědeckou práci sociologů. V další části svého článku Turski přesvědčivě vyvrací nepodloženost útoků Molińského na názory N. Assorodobrajové, Z. Bauman, A. Matejka a J. Szczepańskiego, a rovněž na ideové a vědecké zaměření a pedagogické působení kateder sociologie na Varšavské universitě.

Když uzavírá svůj kritický rozbor, upozorňuje Turski znovu na společenskou nebezpečnost Molińského názorů. Zvláště si

všímá ničím nepodloženého obvinění polské sociologie z proamerické fixace. „Moliński pojal problém proamerické fixace typicky iracionálně, ačkoli — kdyby byl vynaložil minimální úsilí — mohl k němu přistoupit racionálně. Mohl například analyzovat třeba sociologické knižní publikace téměř výlučně nebo převážně založené na americké sociologické literatuře a dokázat eventuálně jejich zbytečnost nebo pramennou omezenost. Četl jsem tyto práce — s výjimkou knihy B. Molińského *Osobnost. Historie. Umění...*, která, jak vyplývá z bibliografie, je rovněž značně „amerikanizovaná“ —, avšak nesoudím, že by potvrzovaly tezi o devotním vztahu polských sociologů k americké sociologii. Už v prvních větách svého článku Moliński zdůrazňuje, že se polská sociologie stala jak organizačním, tak i teoreticko-metodologickým vzorem pro sociologii, jež se rozvíjí v jiných socialistických zemích. Je tudíž zřejmé, že jeho činnost zaměřená proti proamerické fixaci polské sociologie obsahuje ideologické a politické varující funkce, a to nejen v domácím měřítku, že objevuje hrozbu náklady ve vlastním táboře.“

Další dva diskusní příspěvky byly otištěny opět v týdeníku *Kierunki* (č. 8, roč. XII, 19. II. 1967). Je to předně článek studenta III. ročníku sociologie na Varšavské universitě Jacka Orlika, který se plně staví za kritickou část Molińského statí a pokládá ji za demaskátorství v nejlepšího slova smyslu. Kritické výtky na adresu soudobé polské sociologie a zejména na adresu sociologů Varšavské university se snaží podpořit svými vlastními zkušenostmi ze studia. Pokud jde o pozitivní návrhy Molińského (zdůrazňování návratu k některým tradičním sociologickým metodám), má k nim Orlik výhrady. Jeho článek je naplněn obavou, že sociologové z university, na které studuje, se postaví k celému Molińského vystoupení apriorně zamítavě, a dosavadní stav na tomto pracovišti, který nazývá „marasmem a duchovní prázdnotou“, potrvá i nadále. Celkově Orlikův článek nové podněty nepřináší a místy je poznamenán značnou naivitou. Dokazuje to nejlépe např. toto místo z jeho příspěvku: „B. Moliński v článku *Exploze sociologie* formuluje některé své názory krajním způsobem. Na to má jako publicista právo. Z. Bauman ve svém dopise vyjádřil rovněž krajní názory. I on má na to právo. Avšak rozdíl mezi Molińským a Baumanem spočívá v tom, že první z nich ve svých úvahách neopouští sféru úvah sociologických či metasociologických, zatímco druhý přenáší diskusi na úroveň politickou. To je chvat nejen smutný, leč rovněž nepřipustný.“ Jakoby nebylo jasné, že už první Molińského vystoupení se řadou svých aspektů zcela zřejmě ocitlo na politické úrovni.

Druhým příspěvkem je článek tří mladých sociologů, kteří pracují na Varšavské universitě jako asistenti, Renaty Siemienské, Andrzeje Tyszky a Krzysztofa Zagórskeho. Podobným způsobem, jak to učinil už R. Turski v *Argumentech* dokazují, že většina útoků Molińského na jednotlivé

představitel polské sociologie a na badatelské zaměření některých sociologických pracovišť je neoprávněná a podložena fakty velice chatrnými. Meritorní diskuse o skutečných problémech rozvoje polské sociologie není podle těchto autorů na základě zmíněného článku možná „neboť jeho tón a charakter argumentů svědčí o tom, že autorovi nejde ani tak o dobro vědy, jako spíše především o snahu zdiskreditovat v očích zainteresovaného čtenáře několik osob, institucí a pracovišť.“

V diskusi pak dále svými příspěvky pokračovali Marcin Drogomir, Edmund Mokrzycki, Alfred Łasowski a Leon Brodowski. Z našeho hlediska za poněkud podrobnější zmínku stojí především stať E. Mokrzyckého z katedry odvětvových sociologií Varšavské university ve známém varšavském týdeníku *Kultura* (č. 12, roč. V, 19. III. 1967), nazvaná *Královna věd nebo šarlatánství? V tom stadiu rozvoje, ve kterém se dnes ocitá sociologie u nás, je to podle mého názoru příspěvek z celé diskuse nejzávažnější.*

Mokrzycki v něm nejprve ukazuje, v jakých krajnostech se v posledních deseti letech pohybovalo veřejné mínění v Polsku ve svých názorech na sociologii. Od přesvědčení o její všemocnosti, o tom, že vyléčí všechny neduhy společnosti, od nadšení z jejích závěrů, od její módnosti, což vše bylo rozšířeno v prvním období jejího rozvoje po roce 1956, až po dnešní názory, že sociologie zklamala, nesplnila očekávání, že sociologové jsou šarlatáni, prostě až k všeobecně propukající módě kritiky sociologie. Obě krajnosti jsou podle Mokrzyckého mýty utvořené zcela neracionálně. Žádný z polských sociologů nikdy netvrdil, že sociologie je všemohoucí, a také v současné době není možno házet všechny lidi, kteří se zabývají sociologií, do jednoho pytle. Existují — jako ostatně ve všech pracovních a vědeckých odvětvích — sociologové dobří a sociologové špatní. Není proto dnes žádný důvod zatačovat celou polskou sociologii. Nicméně jistou dávku odpovědnosti za současný kritický stav polské laické veřejnosti k sociologii nesou sami sociologové. Spočívá v tom, že se nedokázali včas distancovat od skutečných šarlatánů v sociologii, od slabých prací a od neseriózních výzkumů. V době módnosti sociologie a velké poptávky po socioloziích v různých institucích proniklo do této disciplíny mnoho nekvalifikovaných „nadšenců“, kdekdo se vydával za sociologa, přednášel o sociologii apod. Dnes se tato situace mstí. Šarlatáni byli veřejným míněním prokouknuti, a není nic snadnějšího než připsat jejich vlastnosti všem polským sociologům. Přispívá k tomu i skutečnost, že se v Polsku dosud nepodařilo prosadit nějakou formu ochrany povolání sociologa.

Otázka je ovšem — jak uvádí Mokrzycki — o to složitější, že ani úroveň lidí, kteří v poslední době vycházejí z universit jako absolventi sociologického studia, není dostatečná: „...nejdou zpravidla náležitě připraveni k samostatnému poskytování jakýchkoli služeb sociálního inženýrství. Nedisponují

prostě příslušnými dovednostmi.“ Mají poměrně dobré obecné znalosti o mechanismech lidského chování, jež však samy o sobě k plnění sociotechnických funkcí nestačí. Nedostává se jim dostatečných znalostí oněch konkrétních sociálních problémů dnešního Polska, jimiž se budou zabývat, schází jim příslušné metodologické dovednosti, které umožňují samostatně provádět výzkumy.

Mokrzycki se velmi kriticky zabývá rovněž polskou sociologickou knižní produkcí, v níž je podle něho mnoho prací velmi nízké hodnoty a společensky bezcenných. Jednou z příčin tohoto stavu je podle něho „...téměř úplný zánik kritiky. Ze sociologických časopisů zmizely nejen rubriky polemik, ale i samy polemiky. Recenze se dělí do dvou kategorií: bezbarvé, často povšechné a málo užitečné »objektivní« referování o obsahu knih, a mdlé vychvalování, uvádějící do rozpaků svou naivitou a nedostatkem důkazů“. Téměř nikdy se neobjeví kritika, která by vytýkala autorovi špatnou práci, fušerství a spěch. Přitom knih vyznačujících se těmito rysy není málo.

Přesto čas od času dochází mezi polskými sociology k ostrým polemikám. To však podle Mokrzyckého není projev snahy o řešení meritorních otázek, nýbrž tendence očerňovat protivníky a dokázat veřejnosti, že nositeli nedostatků, jimiž sociologie trpí, jsou „ti druzí“ a jejich pracoviště. Mokrzycki svůj článek uzavírá takto: „V Polsku existuje sociologie dobrá i špatná, sociologie, která se zabývá obtížnou problematikou, i sociologie, která se jí snaží vyhnout. Existují díla společensky hodnotná a teoreticky významná, a existují díla po všech stránkách slabá. Avšak hranice mezi těmito sociologiemi se nekryje s hranicí mezi školami, metodologickými tendencemi nebo pracovišti. Žádná ze škol, ani žádná z pracovišť nemá monopol ani na práce slabé, ani na práce hodnotné.“

Nakonec si všimněme posledního příspěvku, který byl v diskusi o polské sociologii do doby, kdy píšeme tyto řádky, publikován. Je to opět rozsáhlá stať hlavního iniciátora diskuse B. Molińského, otištěná zase v týdeníku *Kierunki* (č. 15, roč. XII, 9. IV. 1967) a nazvaná *Ještě jednou o „explozi sociologie“*. V její první části se Moliński snaží vyrovnat s některými svými kritiky, zůstává v podstatě na pozicích, které zaujal už ve svém prvním článku, rozdíl je však v tom, že forma jeho vystoupení je tentokrát o něco slušnější. Zajímavější je druhá část jeho stati, kde se snaží blíže vysvětlit, co rozuměl tím, že úspěchy polské sociologie (její tzv. exploze) jsou pouze úspěchy jejího institucionálního a kádrového rozvoje, nikoli však úspěchy vědeckými. Moliński se domnívá, že soudobá polská sociologie ničím nepřispívá k teoretické analýze takových problémů, které byly vždy v historické tradici této sociologie živé a které rovněž byly v centru pozornosti jejích hlavních představitelů. Má na mysli problém národa, generace a výchovy. Domnívá se, že pro praktický společenský život zůstávají i dnes tyto otázky otázkami klíčovými.